

**Marta Vohlídalová, Hana Maříková,
Marie Čermáková, Romana Volejníčková:**
Sólo pro soprán: O ženách v české politice
Praha, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.,
/ Fórum 50 %, o.p.s., 2016, 239 s.

Akademická produkce se nezdá míjí se zájmy širší čtenářské obce. Větší šanci mohou mít projekty, jež spojují sílu odborných pracovišť s neziskovými organizacemi a jejich sítěmi. Platí to pro publikaci *Sólo pro soprán*, na jejíž vítání v listopadu 2016 zval nejen web a Twitter Sociologického ústavu a spolupracující organizace Fórum 50 %, ale také např. organizace Člověk v tísni, neziskový server Kultura 21 či Strana zelených. Až za těchto organizací našel Google po zadání titulu knížky upoutávky různých hudebních akcí. Od křtu knihy si ji zájemci mohou zdarma stáhnout z internetových stránek obou prvně zmíněných organizací. Stěží by něco takového bylo možné bez Nadace Open Society Fund Praha, která distribuuje proud Norských fondů. Kniha vznikla v rámci projektu „Ženy a muži v rovnováze“, který v oblasti rovných příležitostí získal vůbec nejvyšší podporu z programu *Dejme ž(nám) šanci*.

Práce Marty Vohlídalové, Hany Maříkové, Marie Čermákové a Romany Volejníčkové rozsahem předčí přibližně desítku jiných textů zařazených uvedeným programem, a to i po oddělení dvou třetin knihy tvořených přepisem rozhovorů se 13 politikami. Spíše než počtem stran však stojí za recenzi pro svoje uspořádání zahrnující teoretické přístupy a zjištění zahraničních výzkumů k tématu žen v politice (Hana Maříková), dále přiblížení českého kontextu, tzn. trendů zastoupení žen v politice a bariér bránících participaci žen (táž), na které navazuje studie názorů české veřejnosti na postavení žen v politice (Marta Vohlídalová) a konečně analýza vybraných témat charakterizujících postavení žen v české politice a opřených o rozhovory s dvaceti politikami – (euro)poslankyněmi, sená-

torkami, ministryněmi a funkcionářkami politických stran (Marie Čermáková).

Jedním z hlavních závěrů autorek je zjištění, že nerovné zastoupení žen a mužů v politice v ČR se v čase příliš nemění a navíc je mu podle posledních výzkumů připisován menší význam. Při čtení rešerše studií věnovaných zastoupení žen v politice, jak jej podává Hana Maříková v první kapitole, může čtenář dojít k závěru, že i v zahraniční literatuře toto téma již není tak atraktivní. V jinak odkazy nabytém textu se publikace z posledních pěti sedmi let objevují jen okrajově. Autorka se soustředí na makro-, mezo- a individuální úroveň participace žen. Skládá mozaiku, ze které ale nelze snadno vyčíst, zda v čase nedochází k nějakému tematickému posunu, k proměnám teorií, které získávají největší pozornost atp. Pro monografii spojující kvantitativní a kvalitativní analýzu by mohla být velmi plodná konfrontace konceptů *kritické masy* a *kritických aktérů* (viz S. Childs, M. L. Krook, „Analyzing Women’s Substantive Representation: From Critical Mass to Critical Actors.“ *Government and Opposition*, 2009, 44 (2): 125–145). Ostatně je překvapující, že teoretická kapitola nezmiňuje základní konceptuální analýzu (nejen politické) reprezentace Hanny Fenichel Pitkin *The Concept of Representation* (Berkeley: University of California Press 1967).

V „české realitě“, kterou přibližuje druhá kapitola, podle Hany Maříkové formální rovnost mužů a žen neprovází rovnost faktická. V běžném jazyce je ovšem adjektivum „formální“ nezdá se chápáno v přeneseném smyslu spíše jako něco, co je jen „na oko“. Pro výzkum nerovností, který uvažuje i o možných úpravách pravidel (např. kvóty), by snad bylo vhodnější odlišovat a srovnávat nerovnost na vstupu (např. na kandidátních listinách) a na výstupu (tzn. ve volených orgánech). Když v závěru kapitoly Maříková píše: „pokud ženy v politice nejsou zastoupeny paritně, máme co do činění s tzv. nehotovou, neúplnou či nenaplněnou demokracií...“ (s. 32),

není zřejmé, kde by oné parity mělo být dosaženo. Provokující čtenář se může ptát, zda jsou cílem dostatečné šance pro vstup do zastupitelských sborů či spíše jde o dosažení rovnováhy sil nejen v reprezentativních orgánech, ale i exekutivě. Stačily by pak k doplnění demokracie kvóty pro kandidátní listiny zajišťující rovnost příležitostí, anebo by bylo třeba rovnou přistoupit k oddělené volbě z kandidátů a kandidátek a rozdělení parlamentu na komoru žen a komoru mužů?

Text druhé kapitoly je zahlcen mnoha číselnými údaji (procenty, roky). Údaje o podílech žen ve volených funkcích nejsou přebírány z prvotního zdroje, kterým je ČSÚ, ale z webu Fóra 50 %. Na rozdíl od Marty Vohlídalové (autorky třetí kapitoly) se Hana Maříková vyhýbá použití grafů a tabulek, které by pro přiblížení vývoje zastoupení žen v různých volených orgánech a exekutivě byly nezdárnější. Zaniknout pak mohou paradoxy a zajímavé otázky, které se při pozorném sledování objevují. Když například Maříková uvádí, že „ve volbách na všech úrovních (místní, krajské, vrcholové i evropské) kandiduje vždy vyšší procento žen, než je jich nakonec zvoleno“ (s. 26), není to tak docela pravda. Sama o stránku dál píše, že „z devíti senátních voleb mezi lety 1996 a 2012 v pěti z nich kandidovalo vždy relativně méně žen, než jich nakonec bylo zvoleno“ (s. 27). Rozpor v údajích nereflektuje ani v otázkách, které si nad senátními volbami klade: „Otázkou tak zůstává, proč nominace žen v senátních volbách zůstává dlouhodobě nízká, resp. nižší než ve volbách do Parlamentu, i proč v těchto volbách voliči a voličky dávají častěji svůj hlas nominovaným mužům než ženám?“ (s. 27) Na první část otázky literatura včetně té, kterou autorka zmiňuje, již mnohokrát odpověděla (tj. potvrdila obvykle nižší zastoupení žen v jednomandátových, většinových volebních systémech), druhá část jde přímo proti prezentovaným údajům. Zajímavější otázky jsou odsunuty do poznámky pod čarou.

Matoucím dojmem působí rozsahem stručná informace týkající se zastoupení žen ve vládách ČR. Počty ministryň jsou uváděny bez relace k celkové velikosti kabinetu a jeho personálním obměnám. Nejlépe tak dopadají vlády, v nichž se ženy často střídají. Vedle v době vydání knížky vládnoucího týmu premiéra Bohuslava Sobotky (kromě tří tehdejších jsou započítány i bývalé ministryně Věra Jourová a Helena Válková) je pět žen připisováno vládě Mirka Topolánka (2007–2009), ačkoliv celé období absolvovaly jen dvě z ministryň. Do pětice je třeba započítat dva roky Džamily Stehlíkové, devět měsíců Dany Kuchtové a 17 dní Heleny Třeštíkové. Tato pětice tak až na další místo odsouvá vládu Jana Fišera (2009–2010) se čtyřmi ženami, byť tři z nich setrvaly ve vládě od začátku až do konce. V daném textu přitom nejde o ochotu premiérů zařadit do svých týmů ženy, ale právě (jen) o počty žen ve vládách.

Druhá kapitola není přehledovou studií, více se věnuje konkrétním zjištěním. Přesto je s podivem, že mezi texty zabývajícími se bariérami vstupu žen do (vysoké) politiky není zahrnuta starší práce Stevena Saxonberga („Czech Political Parties Prefer Male Candidates to Female Votes.“ Pp. 245–266 in E. R. Matland, K. A. Montgomery (eds.). *Women's Access to Political Power in Post-communist Europe*. Oxford: Oxford University Press 2003) věnovaná praxi českých politických stran. Pro obecnější rámec navrhování a výběru kandidátů je nepochybně cennou publikací kolektivní monografie Jana Outlého, Jana Prouzy a kol. *Navrhování a výběr kandidátů* (Olomouc: Civipolis 2013). Z dílčích studií by stálo za to vyrovnat se, byť třeba kriticky, s analyticky orientovanou studií Karla Kouby, Marie Nálepové a Ondřeje Filipce „Proč jsou ženy v české politice podrepresentovány? Analýza kandidátních listin a volebního chování v Olomouckém kraji“ (*Politologický časopis*, 2013, (4): 372–391), sledující jak zařazení žen na kandidátní listiny, tak otázku kompenzačního mechanismu.

mu v podobě preferenčních hlasů. Nezhlednění novějších studií (např. P. Maškarišec. „Determinants of Women's Descriptive Representation on the City Boards of the Czech Statutory Cities after the Local Elections of 2014.“ *Slovak Journal of Political Sciences* 2016, 16 (2): 113–133) je už z časového důvodu pochopitelnější.

Hlavní sdělení třetí kapitoly, v níž se Marta Vohlídalová zabývá „názory české veřejnosti na ženy v politice v datech a číslech“ (s. 34–59), už bylo zmíněno. Podpora vyššího zastoupení žen v politice v posledním období stagnuje nebo se snižuje. Z části může jít o efekt úprav výzkumného nástroje, když např. dotázaní nově neposuzují „užitečnost“, ale „důležitost“ zapojení žen. V čase se také příliš nemění hodnocení různých bariér ztěžujících ženám vstup do politiky. Vývoj podílu souhlasných odpovědí na otázku „Je třeba podporovat vstup žen do politiky?“ je však výmluvný a těžko přehlédnutelný. V roce 2006 šlo o 79 % souhlasících (69 % mezi muži), v roce 2016 už jen o 62 % (45 % mezi muži). Pro autorku jde o alarmující zjištění. Otázkou, co za touto změnou stojí, se však nezabývá, byť by šlo o hypotetické odpovědi nabízející se jako východiska dalších výzkumů. Zdá se, že je možné do určité míry prosadit agendu rovných příležitostí i bez hmatatelných výsledků. Není to stav, se kterým se u nás setkáváme i v jiných oblastech? Jakmile se o určitém problému začne mluvit, má se za to, že je už napůl vyřešen, někdo přece již vše potřebné zařizuje. Ale pozor! Nic se nemá přehánět. Nejsou na tom podobně ochrana přírody a krajiny, prosazování trvale udržitelného života atd.? Po nedávném povyku kolem hrozeb imigrace a islámu krajské volby v roce 2016 ukázaly, že podobný efekt může fungovat i v záležitostech, v nichž neochoty veřejnosti dotáhnout názory důsledně do podoby činů není proč litovat, ale že je záhodno ji spíše uvítat.

Klíč ke čtvrté kapitole lze vyjádřit jedním slovem – diverzita. Je to pochopitelné.

Zatímco otázky kvantitativního výzkumu, o němž referuje třetí kapitola, operují s ženami v plurálu a ženy v politice jsou předmětem zkoumání, čtvrtá kapitola vychází z polostrukturovaných rozhovorů s političkami samotnými. Pestré je jejich rodinné zázemí, životní dráhy a zkušenosti a konečně také názory i postoje. Marie Čermáková na to opakovaně poukazuje a tento moment sám o sobě představuje přidanou hodnotu v rámci celé publikace.

Na druhé straně není snadné posuzovat prezentovanou sondu z hlediska analytických postupů a „práce s daty“. Příklon ke kvalitativnímu výzkumu je zřejmý, ale podrobněji nekomentovaný. Čtenář se nedozví, proč autorky výzkumu zajímaly především ty političky, které se do vysokých politických struktur dostaly teprve nedávno (s. 60). Nedozví se o podrobnostech výběru 24 oslovených političek, z nichž dvacet rozhovor neodmítlo. Největší část knihy zabírají přepisy rozhovorů se 13 političkami (současnými i bývalými ministryněmi či náměstkyněmi ministrů, senátorkami, (euro)poslankyněmi a představitelkami politických stran a hnutí). Zda a jak byly přepsané rozhovory upravovány či autorizovány, nevíme. Lze se jen domnívat, že všechny komunikační partnerky dostaly nabídku uveřejnění a že třináctka je výsledkem samovýběru těch, které neodmítly. Nevíme. Hana Maříková se drží úzu anonymizovaných citací. S trochou námahy však lze velkou většinu citací dohledat v rozhovorech. Zdá se, že nepublikované rozhovory jsou citovány jen zřídka. Zajímavé přitom je, že mezi takto neidentifikovatelné hlasy spadá i politička, která se podílela na výběru kandidátů pro parlamentní volby se zjevnou snahou oslovovat ženy (s. 67, R10), a tudíž sehrávala roli *gatekeepera*, tzn. osoby v klíčovém postavení z hlediska analyzovaných bariér pro vstup žen do politiky.

Zpovídané političky představují podle Hany Maříkové pro českou politickou scénu určitou naději, neboť „neuvažují v roz-

mezi jednoho volebního období, ale svou budoucnost v politice vidí optimisticky – snaží se plnit své politické cíle a předsevzetí“ (s. 77). Některé se přitom do vysokých politických pozic vyšvihly velmi rychle, jiné měly za sebou delší zkušenost např. s municipální politikou. Přesto výběrové kritérium (nedávný vstup do vysokých pater politiky) může být čertovým kopýtkem analýzy. Volně řečeno s Ine Vanglangennaker, Bramem Wautersem a Bartem Maddensem („Pushed Toward the Exit? How Female MPs Leave Parliament.“ *Politics and Gender*, 2013, 9 (1): 61–75), získat takovou pozici je jedna věc, ale získat zkušenosti, utužit politické a volební sítě, být schopna obhájit mandát a také obhájit prosazovaná témata, prostě být slyšet, je věc jiná. Chce to čas. A ten nemusí být ženám dán, stanou-li se obětí převážně mužského selektorátu politických stran či zvolí-li dobrovolně ukončení svých politických kariér. Byla by škoda, kdyby ženy měly být jen pravidelně obměňovanou ozdobou vysoké politiky, o které si velká část veřejnosti myslí, že je špinavá.

Dan Ryšavý

Kniha je dostupná online na: <http://soc.cas.cz/publikace/solo-pro-sopran-o-zenach-v-ceske-politice>.

Jakub Hornek: Politické dopady zadlužování malých obcí v České republice. Případová studie

Karlovarského kraje 2010–2014

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2016, 348 s.

Publikace „Politické dopady zadlužování malých obcí v České republice“ ilustruje prostřednictvím případové studie tří malých obcí v Karlovarském kraji z let 2010 až 2014 relativně rozšířený problém. Obce všech velikostí hospodaří s vlastním majetkem a možnost s tímto majetkem nakládat je jedním ze základních instrumentů umož-

ňujících jejich praktické fungování. Autor se zaměřil na dopady, které může mít příliš vysoké zadlužení na chod obce a na účast jejích obyvatel na politickém životě a správě obce. Vychází z předpokladu, že zadluženost obcí nejhůře dopadá na ty nejmenší municipality, s potenciálem ochromení života v nich. Metodu případové studie za využití kvalitativního výzkumu zvolil veden snahou o co nejpodrobnější poznání situace v malém vzorku obcí. Výběr konkrétních obcí byl proveden na základě několika kritérií. Podle monitoringu Ministerstva financí má jít o jedny z nejvíce zadlužených obcí. Karlovarský kraj pak byl zvolen jako kraj, který byl v roce 2012 na základě poměru rizikových obcí k jejich celkovému počtu na posledním místě v České republice (s. 19). Ve vytipovaných obcích byl kromě rešerše veden rozhovor se starosty obcí, e-mailové a telefonické dotazování bylo provedeno i v jiných vytipovaných obcích.

Autor zkoumá dvě dimenze dopadů zadlužení – dopad zadlužení na místní demokracii a vztah a přístup vyšších jednotek k jejich kritickému zadlužení. V rámci případové studie hledal odpověď na čtyři výzkumné otázky – jakým způsobem ČR řeší problém zadlužených obcí, zda je zvažovaným řešením zadlužení slučování obcí, jaké dopady má zadlužení na kandidátní listiny a volební strategii a jaké dopady má zadluženost na volební účast v komunálních volbách.

Monografie je rozdělena do čtyř kapitol, ke kterým se připojuje úvod a závěr. Monografii však lze rozdělit v zásadě na dvě poloviny – teoretický úvod a vlastní případovou studii a výsledky z ní vyplývající. Kapitola nazvaná „Teoretická východiska“ podává – místy snad až příliš podrobný – vhled do problematiky fragmentace místní samosprávy. Autor dále zařazuje české obce do kontextu problému fragmentace – uvádí různé možné typologie, zajímavá je např. typologie POLLEADER autorů Heinelta a Hlepace (s. 42). Charak-